

ÉNEK A VÁGYRÓL

Az első Andrić-novellák

B O R I I M R E

1918-ban az *Ex Ponto* szövegével párhuzamosan (vagy ezek részeként) nemcsak lírai prózát ír, hanem epikus karakterű szöveget is, noha ennek előadásmódja szerint költői elbeszélésnek kellene azt neveznünk. A legendairás örömet ismeri meg, miközben az evokációjával a maga emlékkertjének a kerítését döntve le az ősinék varázslatos mezejére jut el Alija Đerzelez alakjának megidézésével. A szellem, amelynek intését követte, mélyen a korszellemből támadt, s annak a dekadens életérzésnek a művészi formáját jelentette, amely a világ művészei közül többet is megihletett. Az *Ex Pontó*ban ennek kergét járta be, most lelki mélyébe ereszkedik, hogy a *hanyatlás* művészi-egzisztenciális élményét fogalmazhassa meg. Andrić egy cím alá fogott három Đerzelez-novellájával kapcsolatban Milan Bogdanović ezt már 1920-ban, amikor ezek az elbeszélések külön füzetben megjelentek, felismerte, és kritikáját arra a tételre alapította, hogy Andrić a hanyatlás élményének büvkörében írt. Ezt látszik bizonyítani, hogy a boszniai mohamedán világot fedezi fel (s ezzel párhuzamosan a boszniai katolicizmusét is), amelynek messiá a múltba nyúl a története, nagyok a hagyományai, lelkiileg pedig megfáradt és kifinomult. A mohamedán-ság egy „szenuális keleti kultúra” hordozója és letéteményese, nem véletlen tehát, hogy az érzékek kormányozzák. Milan Bogdanović addig megy e hanyatlásélmény elemzésében, hogy nemcsak az élet „izgatott élését” emlegeti, hanem a létezés magas hőfokáról is beszél, s mondja, hogy az emberek, mintha „érzékek lázában” élnének és égnének. Érthető tehát, hogy a nemiség ott van mindennek az alapjában, és Andrić Freud jó tanítványa, amikor az életet ilyen módon interpretálja! És éppen ebben lelhető fel Andrić modernsége is: „Az érzékek elsőbbsége, a lelki mozgások mélyén a szexuális motívumok, tehertételek és a sok távoli, áttekinthetetlen ok, amely a sorsokat irányítja, valamint azok a csodálatos és megható valószínűségek az erőkhöz és lehetőségekhez viszonyítva, együttesen az életnek egy egészen modern megvalósítását tették lehetővé.” (Milan Bogdanović)

S nemcsak Freud nevét lehet említeni, hanem a századvég akkor oly népszerű „szentjeinek”, Nietzsche-nek, Huysmansnak és Bourget-nak a nevét is. Nietzsche írta le a „kék és pokol” páros fogalmát, a másik kettő pedig a „hal-dokló faj” képzetét is hirdette. Andrić, aki a *Ex Pontóban*, majd a *Nyugtalan-ságok* című verseskönyvében a dekadencia „nyugatias” érzéseit fogalmazta újra, az első novelláiban, a *Đerzelez-triptichonjában* ugyanannak „keleties” motívumai után nyúlt akkor is, amikor a Kelet dekadenciáját „legendás-történelmi” mivoltában értelmezte, és olyan módon, hogy a Kelet bosnyák változatát teremtette meg *kahváival, hánjaival és hídjaival*, tehát a boszniai nyilvános életnek a rajzaival.

Alija Đerzelez, Andrićnál ez a képlékeny emberszörny, valójában a legendás és történelmi boszniai múltból lépett elő, amikor a XIX. századi folkloristák a róla szóló népköltészeti szövegeket lejegyezték, illetve amikor már Andrić elbeszéléseinek ihletében keresni kezdték történelmi autentikusságát is, és találták meg az 1930-as években egy XVI. századi névtelen török történetírónál Gerz-Ilyasz boszniai harcos nevét, az 1950-es években pedig egy feljegyzést, amely szerint a dobruni nahijában 1485-ben élt egy lógondozó. A múlt század végén még gyűjthető volt Alija Đerzelez legendája és a róla szóló dalok is hallhatók voltak, hiszen ilyen szövegek ott voltak Kosta Hörmann 1888-ban megjelent *Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini* nagy gyűjteményében.

A legenda szerint Alija Đerzelez a nevezetes Gazi Huszrev bég szolgája volt, azé a Huszrev bégé, aki seregével 1515-ben Újlakot, 1517-ben pedig Jajce várát foglalta el, vitézkedik Mohácsnál, és 1531-ben esik el a Crna Gora-iakkal vívott egyik csatában. Aliját nem sokra tudta használni a vitéz bég, legfeljebb a lovak ápolását bízták rá, meg a tüzelő gyűjtését az erdőn. Szegény és csúnya volt, kopasz a „füle hegyéig”. Azt mesélték a tizennyolc éves legényről, hogy élő fát soha nem vágott ki, és nem metszett róla ágat vagy fiatal hajtást, mert azt hallotta, hogy a fa is él, vétek tehát kivágni, mert mintha embert ölne olyankor. Jámbor lélek volt, de vitéz lett egy jótette jutalmaként. Ugyanis egy nyári reggel, amikor az erdőre küldték, hogy tüzelésre alkalmas fát gyűjtsön, kisgyerek sírását hallotta, keresésére indult, és egy tisztáson meg is találta, ott feküdt a csecsemő a tűző napon a fűben. S mert a csecsemő anyját sehol sem találta, életében először egy fenyőfáról ágakat tört le, azokkal árnyékot csinált a gyermeknek, s ment tovább a dolga után. És akkor meglátott egy asszonyt, hófehér palástban, haja válláig ért, arcvonásai gyönyörűek voltak, bőre pedig halovány. Azt kérdezte Alijától, ő volt-e, aki gyermekének árnyékot csinált, és ha ő volt, miért tette azt. Bármit kérjen is jutalmul, kívánsága teljesülni fog, mondta a fiatalasszony. Alija azt kérte, hogy erős és vitéz férfi lehessen, akit senki le nem győzhet, és jó lovon vágathasson. A gyönyörű nő kibontotta a ruháját, és mellét kínálta Alijának, szopná tejét. Mikor ez megtörtént, a tündéresszony azt

mondta, hogy emelje fel a közelükben levő nagy követ. Alijának sikerült elmozdítania, holott húsz ember sem bírt volna a kövel. Akkor még egyszer megszoftatta a tündér, aztán pedig azt mondta neki, hogy az első vásár alkalomával menjen oda, ahol a lovakat árulják, és ott keressen egy rühes pejlovat, amelynek csikaja van. Vegye meg a kancát és a csikót, de vigyázzon rá, míg az nem lesz alkalmas a lovaglásra. Ha pedig nagy bajba kerülne, csak hívja a tündért. Valóban, a legközelebbi vásáron megtalálta a rühes kancát a csikajával. A gazdája örült, hogy túladhattott rajtuk, Alija boldogan vezette haza a lovat, és amikor a kanca megdöglött, gazdája, a bég, megengedte, hogy a csikót az ő istállójába kösse. Ott szemlátomást gyarapodott a csikó, elannyira, hogy amikor egyéves volt, már háromnak látszott. De amilyen mértékben a csikó gyarapodott, olyan mértékben gyöngültek, soványodtak a bég lovai. Egy éjjel Alija megleste, és látta, hogy az ő lovának szárnyai vannak, és amikor azokat a bég lovára teszi, az reszketni és izzadni kezd. Reggel azután nyomban elvitte a lovat a bég istállójából. Alija első csodás tettét akkor hajtotta végre, amikor Gazi Huszrev bég Besszarábiában hadakozott a bosnyák hadak élén. Minden oldalról bekerítette már az ellenség a török sereget, és már a bég is a halálra gondolt, amikor egy vitéz vágatott hozzá, és egy szempillantás alatt szétkergette a béget fenyegető ellenséges katonákat, majd a sebesült bég kezét a maga kendőjével kötötte be, hogy utána nekitámadjon az ellenségnek, és megfutamítsa azt. A győzelem után azonban eltűnik, senki nem találja és senki nem ismeri a megmentő vitézt. Végül is a bég asszonya révén tudják meg, hogy Alija volt a szabadító, mert az asszony ráismert a kendőre: ő adta Alijának. A bég elbocsátja most már vitéz szolgáját, mondván, hogy nem méltó ő egy ilyen vitéz szolgálatára! Azután Alija kóbor lovagként élt, vándorolt és párbajozott. Kedvenc fegyvere a buzogány volt, ezért is kapta a Đerzelez nevet: a Gyur-elez törökül buzogányt jelent.

Ezt a legendás életrajzot Andrić kamatoztatta. Neki az „epikai hitelből” (Andrić is ezt igényelte, mint tette azt előtte már Arany János) elegendő volt két tény: az egyik az, hogy Đerzelez kóbor lovag volt, s kalandjait felemlegethette (sokat lovagolt Travnik és Isztambul között, sokat időzött Peć és Szkopje vidékén), s az, hogy dalok szóltak róla. Halála kapcsán is daloltak róla, amelyet Kosta Hörmann idéz, s azt veszi át Andrić is novellájába szöve:

*Beteg lett a hős Gyerzelez,
aman, aman!
Đerznek a sík mezején,
aman, aman!*

Az első Đerzelez-novellában az „epikai hitel” teljében lépteti fel a hőst Andrić:

„Derzelez az utolsók között érkezett. A róla szóló dal szállt előtte. Fehér lovon, véres szemekkel poroszkált, lovának szemét vörös bojtok ütögették, rajta pedig a hosszú, színarannyal hímzett ingujjai ragyogtak és lebegtek a szélben. Hallgatás fogadta, bámulat és megbecsülés. Sok párviadal dicsőségét hordozta és félelmet keltő erőt sugárzott: mindenki hallott róla, de alig valaki látta, mert ifjúságát Travnik és Isztambul között lovagolta át.”

A novellákban a legenda Alija Đerzeleze gyarló emberré válik, de a benne dolgozó indulatok heve így is tiszteletet érdemel, noha azokat, akik vele találkoznak, olthatatlan kacagásra ingerli: Alija Đerzelez sem e világra való hős, de nem bosnyák Don Quijote, miként többen is állítják Andrić művének interpretátorai közül, csak tragikus szenvedélyének vakságában, amellyel a szépség után nyúl, s el nem érheti. Marad tehát neki a sóvárgás, a csalódás, az üres marokra ismerő groteszk benyomás, balga bumfordisággal ötvözöten. Nevetséges, mint ahogyan nevetséges Baudelaire versében az albatrosz, ahogyan a fedélzet padlatán „rút röhejre” készteni szemlélt. S nem „tört szárnyú bicegés”-e Alija Đerzelezé is, amikor a visegradi hánhoz érkezve lováról szállva a kapu felé indult: „Látni lehetett, hogy rendkívül alacsony és zömök férfi, hogy szétvetett lábbal lassan lépked, mint a lovagláshoz szokott emberek. Karja aránytalanul hosszú volt... A beszédben elég járatlan, lépten-nyomon keresgélnie kellett a szavakat, ami a cselekvés emberénél gyakran előfordul: ilyenkor szétártta hosszú karját, s mély fekete szemét forgatta.” (Csuka Zoltán fordítása) Mintha Brueghel valamelyik vásznáról lépne a visegradi hánba – olyan a rajzolata! A későbbi felléptét is így rajzolja természetesen az író: amikor lesántítja a lovát átugratva az Uvac vizét, majd amikor Szarajevóba érkezik. Fellépése főként jellemző láttatása ikonográfiájának szempontjából.

S mind a három esetben (triptichonról van szó) az írói figyelem két ágra szakad: Alija Đerzelez beléletét rajzolja és környezetét festi – a tragikust egyfelől, hiszen Đerzelez tragikus alak vak szenvedélyében, és a komikust, ahogyan ezt a szenvedélyt mások látják. Mindebből pedig egyenesen következett, hogy „boldogtalanul dicsőségesen és nevetségesen járta körül Đerzelez a fél császárságot”. Nevetséges szenvedélyének mértékét, beleélésének, elragadtatásának fokát tekintve. Ahogyan vitézségében is több volt, mint a legtöbb halandó, a szerelem átélésében, a vágyban is:

„Đerzelez lángra lobbant. Már a gondolatra is meglódult a vére, hogy ezt a gyöngéd női csuklót az ujjai között morzsolja. Annak tudata, hogy ez a gyöngéd báj és szépség ott van a közelében, fájdalmat okozott neki. Elragadta a szenvedély és persze nevetségesé vált.”

Csak Đerzelez tudta mind a mértékét, mind az esztét veszíteni, a többiek gyakorlatias, földön kúszó szelleme ilyenre nem volt képes. Đerzeleznek elég volt a szép velencei nőt megpillantani, hogy nyomban tombolni kezdjen benne a szerelmi indulat, s hogy a nő „bőven szétomló, zöld ruhája és fehér fátyla”

esztét vegye. De ugyanazt érzi, amikor az Uvac partján gyönyörködik a cigány-asszonyban, Zemkában: „Édes szorongást”, „bizsergető borzongást” érez: „Derzelez csak ült és nézett, olvadozva tárta ki karját – isten áldjon józan ész! –, a jókedv és a szépség, no meg a finom selyemből varrt ruha, amely zászlóként lobogott és egybevegyült a fenyők csúcsaival meg a derült éggel – minden egészen magával ragadta.”

S a harmadik találkozása a szépséggel Szarajevóban! Túlcsoorduló őszben, amikor a „levegőben selymesen úszott az ökörnyal”, egy ház kapujában látja meg a lányt, aki „tündöklő török bugyogóban, piros pruszlikban” állt a kapunál. „Mint mindig, ha női szépséget pillantott meg, Derzelez tüsent elvesztette ézékét az idő, a kapcsolatok s a valóság iránt, amely elválasztja az egyik embert a másiktól – közli az író. – Az ifjú és szőlőfürtként telt leányt megpillantva, egy percig sem kételkedett abban, hogy csak a kezét kell kinyújtania. Sztétvetett lábbal állt ott és bámult, jobb szemével kissé hunyorított és karját kítárva, szinte szökellő léptekkel megindult feléje.” (Csuka Zoltán fordítása) De Derzelez *sorsa* (mert immár harmadszor ismétlődik meg), hogy a *néző*, az *egyszer látó* szerepében maradjon, a lelkesedése értelmetlenné váljék, mintegy degradálódik. Csak azt láthatta, ami véletlenül kerül a szépségből a szeme elé: „villámként cikáztak az érett lány ruganyos, lendületes mozdulatai” a szeme előtt, aztán bezáródik a kapu, indulatai pedig, mintha egy lelki Papin-fazékban, nyomás alá kerülnek. Nem látja többé, de lelki szemei előtt nagyon is valóságosan ott áll a „sápadt és sovány arcú, dús hajú és duzzadó testű lány” – az elérhetetlenség bizonyosságával. „Ugyanakkor pedig világosan látta, hogy mindezek túl finom szálak az ő druva kezéhez, s hogy – vajon hányadszor már az életben – semmiképp sem tudja az embereket és legegyszerűbb cselekvésüket sem megérteni, hogy le kell mondania és vissza kell vonulnia, hogy magára marad neveltség haragjával és fölösleges erejével.” (Csuka Zoltán fordítása)

A szerelem, amit Derzelez megszerezhet, a devalválódott, a kurtizántól, Jekaterinától vásárolt szerelem ott a Donji Tabak városrészben. S valójában a „sok-sok hajdani, megenyhült emléket” kapta meg vágy nélküli ernyedtségében. Feltűnő, hogy a novellában ezen a helyen a líra hibátlanul száll a magasba, miközben Derzelez feje ott pihen Jekaterina ölében:

„Ez a kéz, amelyet bőrén érez, női kéz vajon? A bársonyba, szőrmebe öltözött velencei lány, akinek karcsú és nemes termetét elképzelni sem tudja. Zemka, a cigányasszony, ez a vakmerő, alattomos és kedves állat. A kövér özvegyasszony. A szenvedélyes és körmönfont zsidólány. És Katinka, ez a hűvösben érlelődő drága gyümölcs! Csak Jekaterina! Csak Jekaterinához visz egyenes út!

S még egyszer felbukkant benne az a gondolat, amellyel már százszor elaludt, a homályos, soha végig nem gondolt, de sértő és nyomorúságos gondolat: mért annyira kanyargós és titokzatos a nőkhöz vezető út, s mért nem tudja megtenni ő, a híres és erőteljes férfiú, s ugyanakkor megteszik mindazok, akik

százszor rosszabbak nála? Valamennyien: hatalmas és nevetséges szenvedélyében csak ő nyújtja ki a kezét egész életében úgy, mintha álomban cselekedné. Mit akarnak a nők.” (Csuka Zoltán fordítása)

De az írónak is van, nemcsak hősének, névsora a lány-, az asszonyi szépségről. A velencei lány a visegrádi hánban teljességgel ismeretlen, anonim marad nemcsak Đerzelez szemében, de az íróéban is, róla neki sincs információja. Zemkáról az Uvac partján már többet tudunk: háromszor elvált asszony, de karcsú, zöld szemű és fehér bőrű, nem úgy, mint a többi cigány nő, és elérhetetlen a szerelemben. A harmadik, a szarajevói Katinka, Andrija Poljas lánya, szépséggel megvert nő, akit szerte Boszniában két dalban is megénekeltek. Soha nem járhatott-kelhetett szabadon, nem léphetett magányosan az utcára, misére is hajnalban vitték, akkor is török öltözetben, nehogy felismerjék. Még az udvaron sem mutatkozhatott, lesték, bámulták a szomszéd iskolaépületben tartózkodók, a diákok az emeletről, a földszinten pedig a félkegyelmű Ali viogyorgó arca nézett rá sóvárogva, mint minden férfi, s mint Alija Đerzelez, aki elől el is menekítik.

A másik „tükörben” a balga látszik akit szerelmi vakságában ugratni lehet, és az ugratásnak bedőlőn azután nagyot nevetni van mód. A kacagók és ugratók természetesen nem tudnak nagyok lenni, mert szenvedélyük sem magas hőfokú. Irigykedve, a lelkük mélyén engedik meg maguknak Alija Đerzelez viselkedése felett a tréfálkozást. Nem arcnélküliek a szórakozók az első, *Đerzelez a hánban* című novellában, ahol a fočiai késárus az, aki ugratja a szerelme, amikor futóversenyt kezdeményez a lányért, hogy eldöntsék, kié is legyen a velencei széplány. A távot természetesen csak Alija Đerzelez futja végig, lévén szó komédiáról, a fočiai csak megindul, azután lábával dobog csupán, hadd fusson a balga Đerzelez! Az meg a célban ráébred, hogy becsapták, s akkor áll „komorán, mint a felleg, erőtől duzzadón, mint maga a föld”, hogy haragjában végül lóra üljön és elhagyja a visegrádi hánt útban Szarajevó felé.

A *Đerzelez az úton* címűben a cigánylányok fognak össze a két Moricéstvérrrel Đerzelez megrétfálására. Đerzelez pedig szinte a kezükre játszik:

„Đerzelez megparancsolja a cigánynak, hogy a fejéhez álljon s ott hegedüljön fölötte, halkán és finoman. Minduntalan nekilendül a karja, meg akarja venni a cigányt, szidja a nyirettyűjét meg azt is, aki csinálta: az idősebb Moric meg lefogja a kezét, és csititgajta. Akkor feláll és indulni akar, hogy elkapja Zemkát. A Moric testvérek visszatartják és nevetnek: felbátorodnak a priboji legények, és azok is kacagnak. Zsivaj, hahota, Đerzeleznek a nyelve botladozik.

– Az a lány... a halálos ellenségem.

Erőlködik, fölkel, szétveti karját, s megindul Zemka felé, aki ott áll a cigánylányok közt a hintánál, s piros albán cukorkákat rágszál. Đerzelez kioldotta övét, buggyos nadrágja ráncosodik, lecsúszik, úgyhogy amúgy is kurta lába még rövidebbnek s még vastagabbnak látszik; pálinkával beöntött, hamufoltos

meggyzínű selyemövének vége a földön csúszik mögötte. Alig áll a lábán, jobbra-balra támolyog. A cigánylányok nevetve sikítoznak, s a cigányok is elszemetelenednek. A muzsika abbamarad.

- Hohó, tartsd meg, föld!
- Húzd meg, húzzad!
- Jaallah!...

(Csuka Zoltán fordítása)

A harmadik, a *Đerzelez Szarajevóban* címűben szinte rászállnak a semmittevők a halvés boltban, ahonnan Đerzelez Katinkát lesi. Ott szórakozott rajta a „csúfolódós ifjú” Bakarević, azután Dervis bég Širokačáról („ez az italtól puffadt, rőt hajú férfi, aki most böjt miatt mérges volt, mint a hörcsög”) meg Avdica Krdžalija, az „apró, sovány s mint a tűz oly eleven ember, hírhedt bicskás és nőcsábász”. Csak a Morić testvérek hiányoznak, őket az események előtt pár nappal akasztották fel ugyancsak Szarajevóban. A halvébolt vendégei egy gyereket bérelnek fel, hogy a sarok mögött kiabálja: „– Nini, Katinka! Hogy vagy, Katinka? De hát hol vagy? Sehöl sem vagy?” Ezt hallva Đerzelez nyomban tettekrekeszen ugrik.

„Mikor az arnauta ezt hallotta, megvillant a szeme, s mint a róka, nesztelenül az ajtóhoz ment, Đerzelez utána. Az ajtóban érte utol, s mindketten ugyanabban a pillanatban rontottak ki az utcára. Odakünn azonban sehöl senki, csak az iftárt megelőző hosszú alkonyati időszak és a megbúvó fehér ház: a sarok mögül a kövezetről idehallatszott a felbérelt gyerek menekülő lábdobaja. Mindannyian sokáig nevettek. Đerzelez is kacagott.” (Csuka Zoltán fordítása).

Sajátságos a három Đerzelez-novella világgépében a történelmi folklorizmus is. Az elsőben a nevek és szavak tarkasága – színekben és hangzósságban, amelyet a fordítások nem tükröznek (megfuttat Andrić alliterációs sort is egy mondatban: „A Đerzelez sjeda pokorno kao dijete i nastavlja da pije, puši, pjeva i plače...”), a másodikban a Szent György-nap tavaszi öröme kap egy bekezdést: „Másnap kora hajnalban Đerzelez kacagás és dal hangjaira ébredt. Cigánylányok voltak, akik a malom alatt mosakodtak, vízzel fröcskölték, fűzfavesszővekkkel csapkodták egymást és sikongattak. Szent György napja volt.” (Csuka Zoltán fordítása). S leplezetlen írói gyönyörködés íratja a szarajevói Ramazanról a sorokat, mintegy bizonyosságként annak, hogy Andrić akkoriban mennyire a *múlt* elkötelezettje volt, s hogy az *Ex Ponto* lírájának ilyen hangjai ennek intim bensőségét fejezték ki:

„Az első őszi esők és szelek után tiszták és derűsek voltak a szarajevói utcák, a levegőben és a házakon az őszi napok vidám fénye ragyogott, a meredek hegyeken a rőt lombok első foltjai tarkállottak.

A levegőben selymesen úszott az ökörnyal.

Ramazán volt, s ilyenkor nappal mindenki pihen, éjszakánként azonban az egész várost fölveri a muzsikaszó, az esti összefügetések és a szerelmes dalok hangja. A boltok teli vannak gyümölcscsel, a kahvák tömve emberrel, s egész éjjel nyitva tartanak. A lacikonyhákból pörkölt cukor és olaj erős és fojtogató szaga árad. Az utcákon csapatokban vonulnak a nők, előttük nagy lámpással egy-egy férfi halad.

A távoli kertek sötét csendjében hallani lehet, amint tompa puffanással egy-egy túlrejtett körte hull a földre, a fák ágai pedig roskadoznak, áthajlanak a kerítésen, gyümölcsük pedig őszi zabolátlanságában egy-egy járókelő fejére pottyan...” (Csuka Zoltán fordítása).

Költői korhangulat fogalmazódik meg ebben a Ramazánt festő és idillt idéző részletben: egy esztendő múlva, 1921-ben Miloš Crnjanski a *Stražilovo* című nagy költeményben idézi ugyanezt, az élményt, csak tavaszi kullisszák előtt. Andrić is költői erővel beszél:

„Đerzelez napbarnítottan, könnyedén lépkedett azzal a duzzadó erővel, amely ilyenkor, őszelő idején minden emberben összegyűlik. Minden hely kedves, csupa öröm várja mindenütt: napok és emberek teli vannak ígérgetel.” (Csuka Zoltán fordítása).

Itt találkozik össze hősenek „útja” az író eszmélkedésének ösvényével. Alija Đerzelez *útja* az életen át vivő út – állítja Milan Bogdanović, a kortárs kritikus és már 1920-ban, az író *útja* pedig a múltba visz, a véres, de annak ellenére is patriarchálisan idillikus múltba, amelynek mind kolorisztikus, mind ideológiai karakterét a három Đerzelez-novella életbősséggel teremtette újjá, mert az író megtalálta a színesen lokálisban az egyetemes jelentést egy urbánus lélek dekadens költészetekeként, hiszen az elérhetetlen szépség, a fájdalmas szenzualizmus kérdése modern kérdés, amelyről a szimbolista nyomán kezdtek a művészek szerte a világon gondolkodni. Andrić novelláinak is szimbolista-szecessziós vetületei vannak a *bosnyák szecesszió* legjelentősebb irodalmi dokumentumaként is.

Acs József és Milivoj Nikolajević

(Szombathy Bálint felvétele)